

# עלים

## עלון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

publish@alehzayis.com | 732.513.3466  
alehzayis.com | fax: 732.865.7002

### עלה צפרדע

#### קל וחומר מצפרדעים

ע"פ ספר מעייני יעקב על כתובות, מאת הרב שמואל יעקב גאלדשטיין שליט"א

איטא בפסחים (דף גג), דרש תודוס איש רומי, מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו [עצמן] על קדושת השם לכבשן האש, נשאו ק"ו בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו "ובאו ועלו בביתך וגו' ובתנורך" (שמות ז, כח) וכו', אנו שמצווין על קדושת השם - על אחת כמה וכמה, ע"כ.

והנה נחלקו הראשונים בכתובות (לג): מה היה הצלם של נבוכדנצר, י"א שהיה ע"ז ממש, אולם ר"ת כתב דאותו צלם לא היה ע"ז ממש אלא עשוי לכבודו של המלך, אך כיון שהיה בו משום קידוש ה' לכך חנניה מישאל ועזריה מסרו עצמם למיתה. וכתבו תוס' בפסחים (גג:) דלר"ת ניחא דצריך ק"ו מהצפרדעים, כיון דלא היה ע"ז ממש, ולא נצטוו למסור נפש על זה אלמלא הק"ו מהצפרדעים.

אך במושב זקנים (ח, א) הקשה על זה, דהצפרדעים נצטוו, שנאמר ועלו בביתך ובתנורך, ר"ל וכיצד אמרו בגמ' שלא נצטוו. ותירץ דלא שמעו הצפרדעים מפי הגבורה אלא משה אמר להם מפי הגבורה, ואפ"ה מסרו עצמן. ובשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' ק"ו) הקשה קצת באופן אחר, היאך למדו ק"ו מהצפרדעים הרי הצפרדעים נצטוו ליכנס לתנור, משא"כ חנניה וכו' לא נצטוו על כך כיון שהיה אפשר להם לברוח [ע' תוס' פסחים שם בשם ר"י]. ובספר לוי חן תירץ דאף הצפרדעים לא נצטוו מי מהם יכנס לתנור והיה ביד כל אחד לבחור לילך במקומות אחרים. וממה שהלכו מקצתם לתוך התנור ולא השתמטו לבחור מקום אחר, מזה למדו חנניה ק"ו שלא לברוח במקומות אחרים.

והנה כתב השו"ע (יור"ד סי' קנ"ז) ואם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג רשאי אם הגוי מתכוין להעבירו על הדת, ע"כ. וציין בביאור הגר"א לחנניה מישאל ועזריה, דלר"ת לא היה ע"ז. וצ"ע, דלישנא דגמ' הוא "אנו שמצווין על קדושת השם", ומשמע שהיו מצווין בכך ולא רק שהיו רוצים להחמיר על עצמם, וצ"ע.

ונראה ליישב ע"פ דברי האור גדול (סי' א' עמ' ג). דכתב דהיכא דעושה העכו"ם להנאת עצמו, וכמו נבוכדנצר דלא היה ע"ז רק עשוי לכבודו [לר"ת], איכא קצת קידוש השם וקצת חילול השם בדבר ומש"ה רשאי להחמיר על עצמו, דאף דליכא קידוש השם וחילול השם "גמור" שיהא מחויב למסור עצמו, ורשאי לעבור בכדי שלא יהרג, עם כל זה כיון דאיכא קצת קידוש ה' וחילול ה' בדבר שפיר הוי מידת חסידות להחמיר על עצמו עכ"ל. [ומצאתי כדבריו בתוס' הרשב"א (ד"ה אילמלא) שכתב "ואעפ"כ היה בו קידוש השם קצת"].

וביאר בזה מה דעשו ק"ו מהצפרדעים, דכיון דלא היה קידוש ה' גמור לא היו מחוייבין מדינא ומשום קרא ד"אך את דמכם" (בראשית ט, ה), אלא דדרשו ק"ו דהיכא דאיכא קצת קידוש ה' שפיר דמי להחמיר, וקרא ד"אך את דמכם" לא קאמר רק היכא דליכא קידוש ה' כלל, עכ"ל. ולדבריו אתי שפיר אה"נ דיש חילול ה' אילו פלחו וכלשונו הגמ' "אנו שמצווין על קידוש השם", אבל לא חילול ה' "גמור" ולכן מעיקר הדין לא היו מחוייבים למסור נפשם, ורק למדו ק"ו מצפרדעים למסור נפשם עבור קדושת השם בכה"ג שרק היה קצת קידוש השם.



מצבתו של הגדול מיינסק זצ"ל - בעל אור גדול

### עלה דרשה

#### אין למדין מקודם מתן תורה

ע"פ קונטרס קודם מתן תורה במשנת מהר"י שטייף שנתרץ ע"י נכדו הרב עמרם צבי בלייער שליט"א ונדפס יחד עם רביד הזהב על ספר בראשית עם הגהות מהר"י שטייף זצ"ל

**פתח דבר** הגה"ק רבי יונתן שטייף זצוק"ל בספריו הרבים האריך בענין הכלל ד"אין למדין מדבר הנאמר קודם מתן תורה, שנזכר בירושלמי (מו"ק פ"ג ה"ה), ותמה, שלכאורה מצינו הרבה מקומות בחז"ל שדרשו הלכות מדברים שנאמר קודם מתן תורה. הגאון הנ"ל בעוצם בקיאותו וחריפותו קיבץ וריבץ כל המקומות הללו ועל עליהם באריכות, ובתוך דבריו נתבררו יסודות גדולים בענין זה, וביניהם: האם הש"ס דילן סבירא ליה להאי כללא, דברי האחרונים בזה והקושיות על דבריהם, איך לתרץ כל המקומות דילפינן דינים מקודם מתן תורה, ועוד.

בספרו לימודי השם [וכיו"ב בעוד מספריו] יסד מהר"י שטייף כמה כללים ליישב המקומות שדרשו חז"ל מקודם מתן תורה, ונביאם בקיצור נמוץ: א. באמת האיסור נאמר לישראל בסיני, אלא שנכתבו האיסורים במקומן, ועל כן המה כתובים בפסוקים שמקודם מתן תורה, וכמו שכתבו התוס' בשבת (פז, ב). ב. לפעמים עיקר אותו הדבר אותה הלכה נמטר למשה רבינו בתורה שבעל פה, אלא שמצאו לנכון להסמיכו על פסוקי תורה, ואסמכוהו על פסוקים הנאמרים קודם מתן תורה. ועל דרך מש"כ הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות. ג. לפעמים באמת דרשו הדבר מן הפסוק שקודם מתן תורה, אלא שמפני זה אינו נחשב כדאורייתא ממש אלא כדברי סופרים [או דברי קבלה]. ונעתיק כאן שתי דוגמאות מספרו לימודי השם הנוגעות לפרשת וארא:

**כבוד מלכות** בפסוק: ואל פרעה מלך (שמות ו, יג) כתב רש"י: ציום לחלוק כבוד בדבריהם, וכדאמרין במדרש (שמות רבה ז, ג), תנחומא וארא ב) שאמר להם הקדוש ברוך הוא: היו נוהגין בו כבוד, וחילקו כבוד למלכות, אף על פי שאני צריך לעשות בו את הדין. ומבואר מכאן החיוב על ישראל לכבד את המלך, גם מלכי העמים, ואפילו אם משעבדים חס ושלום את ישראל כפרעה, ומכל שכן למלכי חסד, ואולי מכל מקום אחרי שנתחדשה תורה, שכתוב בה [דברים יז, טו]: שום תשים עליך מלך, דדרשינן [כתובות יז, כ] קידושין לב: [שהיא אימתו עליך, ושם כתיב: מקרב אחיך, אם כן יש לומר דעתה חיוב לכבד מלכי העמים הוא מדרבנן, ואין למדין מקודם מתן תורה ועל כל פנים מדרבנן יש מצוה לרוץ לקראת מלכים, מטעם: שאם יזכה יבחיך כדאמרין בש"ס ברכות (ט: יט: נח).]

**ארבע כוסות** כתב הרשב"ם (פסחים צט: ד"ה ולא יפחתו לא): ומצינו בבראשית רבה (פרשה פח משנה ד): רב הונא בשם רבי אבא אמר, כנגד ארבע לשוני גאולה, האמורין בגלות מצרים (שמות ו, ו-ז): והוצאתי, וגאלתי, ולקחתני, והצלתני, בפרשת וארא (צט:).

וכן הוא בש"ס ירושלמי (פרק ה הלכה א). והכוונה בזה, שחכמים מצאו רמז לתקנתם שתיקנו לשתות ארבע כוסות בפסח, מזה שראינו שהתורה הזכירה ענין הגאולה ממצרים בד' לשונות, ועל כרחק שהיה רצון התורה בזה שאנו ניתן ארבעה פעמים שבח והודאה על ארבע הגאולות שנרמזים בד' הלשונות, ומכל מקום ענין ד' כוסות בפסח היא מדרבנן דקיימא לן: דאין למדין דבר מקודם מתן תורה.

#### הזמנים לעיר לייקוואוד יצ"ו וערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א

מוצאי שבת		יום השבת		ליל שבת		ערב שבת	
5:39	ג' כוכבים קטנים רצופים (8.5 מעלות)	8:56/9:41	סו"ז קרי"ש מג"א (לפי האופק) וגר"א	4:34	הדלקת נרות	12:36	מנחה גדולה (גר"א)
6:06	ע"ב דקות	10:00/10:30	סו"ז תפילה מג"א (לפי האופק) וגר"א	4:52	שקיעת החמה (צריך להחמיר ב' דקות)	2:29	ט' שעות (להתחלת סעודה)
6:20/6:24	צאה כ"כ ר"ת 16 מעלות \ אכטיל	12:06	חצות (סעודת שבת להב"ח)	6:05-7:05 (ו"א 5:57-6:57)	מזל מאדים (למאן דחש ליה)	2:53	מנחה קטנה (איסור מלאכה)
12:06	חצות הלילה למלוא מלכה	4:53	שקיעת החמה	5:33	זמן קר"ש של ערבית (לעבית, ולפני הסעודה)	4:18	פלג המנחה (מג"א לפי אופק)

בגליון פרשת שמות העתקתם מדברי מרן המשגיח הגה"צ ר' מתתיהו זצ"ל בשם הסבא מקלם, שאין ענין האבילות וההיתר להצטער על זה שנאבדה לו אבידה אלא כדי להיות נושא בעול עם חברו המת, אשר נתון כעת תחת מדת הדין ומצטער בה. והוסיף ידידי הר"ר הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א הצעה שאמנם כן כשמצטער על מיתת סתם בני אדם, אבל כשמדובר באבידה גדולה מהסוג שחוינו כולנו בהסתלקותו של מרן המשגיח זצ"ל, אז מותרים ואף חייבים להכיר ולהתאבל על מה שנחסר לנו ומהעדר ההדרכה והניווט שבהם הורגלנו בחיי המשגיח זצ"ל.

כדברי הרב שימאנאוויטש מבואר בגמ' ברכות (גג, א), שמסופר שם שאחרי פטירת רב, כשחזרו תלמידיו מקבורתו, נתעורר ספק בהלכות ברכות ולא היה ביד אחד מהם לענות על השאילה עד שקם רב אדא בר אבהה והחזיר חלוקו לאחוריו וקרע קריעה נוספת של אבילות ואמר, נַח נַפְשֵׁי דְרַב, וּבְרַכְתָּ מְזוּנָא לָא גְמַרְיָנָא. ופירש רש"י ז"ל, להראות אבל עכשיו כיום המיתה על שהיו צריכים להוראה ואין יודעים להורות, עכ"ל. הרי מבואר שלתלמידים המרגישים חסרון רבם במה שעוד לא זכו לשמוע ולקבל ממנו יש להתאבל על עצם האבדה.

*חיים ברוך צ'לניק*

בגליון פרשת שמות הבאתם מדברי מרן המשגיח זצוק"ל על אבלות במשנת קלם, והובא מהסבא זצ"ל שהיה "מקפיד מאד שלא יצטער אדם כלל על מתו כאילו נאבדה לו אבידה כי אין ענין האבילות וההיתר להצטער אלא...". ששמע מדבריו שיש חשש איסור להרגיש איזה צער אישי על פטירת קרובו שמת. אבל לכאורה קצת קשה לומר כן, ממ"ש הרמב"ן עה"פ בנים אתם לה' אלקיכם וגו' (דברים יד א), שמאריך בהשקפה יסודית על עניני אבילות, ובסוף דבריו כתב ז"ל: ולא יאסור הכתוב הבכי כי הטבע יתעורר לבכות בפירוד האוהבים ונדודם אף בחיים ומכאן סמך לרבותינו (מו"ק כז) באסרם להתאבל על נפש יותר מדאי עכ"ל. הנה מפורש בדברי הרמב"ן שלא אסרה התורה הבכי הבא מפירוד אוהבים בשמת אחד מהם.

*אבן גרא, בולטין*

\*\*\*

תודה על השורות שכתב הרב הלל שמעון שימאנאוויטש בגליון פרשת שמות, על האבידה הגדולה בפטירת מרן המשגיח זצ"ל, שכולנו קיבלנו כ"כ ממנו בתורה וביראת שמים, והאבידה גדולה שאין לה תמורה. ומה שכתב דדברי הסבא מקלם דעיקר האבילות הוא להשתתף בצער המת ולא על מה שאבדנו דבר טוב, הוא רק בסתם אדם אבל לא בפטירת ת"ח וצדיק - באמת מילתא דמסתברא היא, אבל לכאורה יש להוכיח כן גם ממה שכתב הרמב"ם בהל' אבילות (פ"ג ה"י) דת"ח בוכין עליהם לפי רוב חכמתו, ולכאורה אם משום השתתפות בצער, אטו נימא דמשתתפין בהם יותר משום עומק הדין? [הגם דסביביו נשערה מאד דהקב"ה מדקדק עליהן ביותר. אבל בפשטות ריבוי האבל הוא משום מה שחסר לנו בסילוקו וכנ"ל].

והנה מה שכתב המשגיח בשם הסבא מקלם דענין האבילות הוא להצטער על חטא המתאבל ולהתעורר לתשובה. הנה תוכן ענין זה מבואר כבר בדברי הרמב"ן בהקדמתו לתורת האדם (שמעתי זה מכבר מאמו"ר שליט"א), שם הקשה שאחרי שהאדם מעותד למות למה מתאבלים והחיים יודעים שימותו ע"ש, וכתב ז"ל, וראוי לנו להבין כי האבל עבודה לאלקינו יתברך על דרכים מיוחדים להתאונן ולהתבונן בסופו מה יהי' ולדעת ביתו איה, וכענין הזה כתוב טוב ללכת אל בית אבל וגו' והחי יתן אל לבו, וכתוב טוב כעס משחוק כי ברוע פנים ייטב לב, ונאמר עת לבכות, ואמרו רבותינו ז"ל הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה דע מאין באת כו'. והשנית להתאונן על חטאיו אם יקרנו אסון טרם מלאת שניו, או בא עליו מקרה בבניו על אלה ראוי לבכות ולקונן. עכ"ל.

ואחתום בברכה,

*שלמה ברוך סאלאוויצ'יק*

\*\*\*



מורינו המשגיח זצ"ל עם הגרמ"פ זצ"ל

### בענין ביטוי פקדתי

ראיתי ב'עלה משה' מידידי הרב יהודה ראטה שליט"א שהביא בשם ספר תפארת יהונתן שמה רבינו לא היה יכול לבטא אותיות בומ"פ משום שהיה ערל שפתים ולכן לא היה יכול לומר פ'קד פ'קדתי ועל כן מתחילה לא האמינו לו ישראל. ושוב הביא מהגר"ם מוואלאזין זצ"ל להיפך, שבדרך נס היה יכול לאמרו. וקשה על ספר תפארת יהונתן, הא מפורש בקרא שהאמינו לדבריו מיד כשאמר להם פקדתי. ורק אחר כך בריש פרשת וארא כשהכביד פרעה העבודה עליהם אז לא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה.

וראה עוד בחת"ס (בספר תורת משה) שביאר מה שמה רבינו לא היה יכול לבטא הו' של שם הוי"ה ככתבו ולכן שאל להקב"ה 'מה אומר אליהם', והקב"ה נתן לו רשות שיאמר השם אהי"ה. ועוד אמר לו הקב"ה ששם ככתבו הוא לעלם וזכרו בשם אדנות ולכן אינו זקוק לאמירת הוי"ה כלל. אמנם לא העיר החת"ס מאמירת פקד פקדתי.

ושמעתי מידידי הרב פינחס גראס שליט"א מעיר בולטימור כי ידוע שבארצות הסמוכות לארץ ישראל (וכן הוא אצל הערבים עד היום הזה) שאינם יכולים לבטא אות פ'. וכן מצינו בלשון המשנה באיזה מקומן

(ראה ירושלמי ריש פאה) 'הבקר' עניים במקום 'הפקר' כי חייב לומר בלשון רבו ויש גם תנאים שלא היו מבטאים הפ'. ולכן יש לומר, כשאמר יוסף לאחיו 'כי פי המדבר אליכם' ופרש"י שהיה מדבר עמהם לשה"ק, וכבר הקשה הרמב"ן מה הוכחה היא זו הארץ כנען היתה סמוכה לארץ מצרים. אלא משום שהיה מבטא האות פ' וזהו פ"י המדבר עליכם שאמר לשון זה דייקא.

ויש לומר ע"ד רמז לפי"ז כי משה שגדל בבית פרעה, אולי לא היה יכול לבטא הפ' כמו המצרים ולכן לא היה יודע איך יאמר פקד פקדתי. והשיב לו הקב"ה מי שם פ"ה לאדם. ואולי מיושבת תמימת המפרשים מהו הסימן של פקד פקדתי, כי היה איש מצרי שבדרך כלל לא היה יכול לבטא הפ', וכן היה אומר שלא כדרך הטבע.

*שלמה ברוך קולסאן*

\*\*\*

### חיי צער או מיתה

נהניתי ממאמרו של ידידי הרב צבי פינקלשטיין ב'עלה יסורים' (גליון פרשת שמות), גם מתוכן הדברים וגם מצורת הצעת הדברים.

עוד אפשר לציין את מאמר חז"ל עה"פ (בראשית טו, טו): "ואתה תבוא אל אבתך בשלום תקבר בשיבה טובה", שפירש"י: "ותקבר בשיבה טובה - בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו ולא יצא עשו לתרבות רעה בימיו, ולפיכך מת חמש שנים קודם זמנו ובו ביום מרד עשו". ומשמע שטוב מוות מחיים של צער. וכבר העיר בזה האילת השחר (שם), ע"ש.

וכן יש לציין דברי 'מדרש עשרה הרוגי מלכות' (שנרמז בפיט ליום כיפור - משום סליחה וכפרה, ובקינה לתשעה באב - משום אבילות), שנכנס הקיסר וכל גדולי רומי אחריו, ואמר להם מי יהרג תחלה? ענה רבן שמעון בן גמליאל אני נשיא בני ישראל מזרעו של דוד מלך ישראל ע"ה אני אהרג תחלה. ענה ר' ישמעאל כ"ג ואמר אני כהן גדול בן כ"ג מזרעו של אהרן הכהן אני אהרג תחלה ואל אראה במיתת חברי, אמר הקיסר זה אמר אני אהרוג תחלה וזה אמר אני אהרוג תחלה א"כ הפילו גורלות ביניהם, ויפול הגורל על רשב"ג וכו'. הרי משמע שיותר טוב למות קודם מלראות במיתת חבריו. ואולי שאני הכא דבלאו הכי היה נגמר דינם לקטלא, ודומה קצת לסברת התוספות בגיטין (מה, א סוד"ה דלא ליגרבו) שבשעת חורבן הבית לא שייך דלא ליגרבו.

בברכת כל טוב,

*שלמה ברוך יונת*

\*\*\*

נשמטה ממאמרו של הרב פינקלשטיין שליט"א עובדא דחוני המעגל דלא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה וחלש דעתיה ובעי רחמי ומית (תענית כג, א). ולפום ריהטא עובדא זו אינה מתפרשת בקל ע"פ הצעת הרב המחבר הנ"ל.

בכבוד ויקר,

*שלמה ברוך סאלאוויט*

תגובת הרב צבי פינקלשטיין יופיע בגליון הבא.



הרב משה ברוך קופמאן, מוכן עלה זית, מהדיר ספר 'אור היום' עם הערות ולוחות 'כוכבים לאור'

**ספר אור היום** הגאון הרב אריה ליב ליפקין זצ"ל, בן אחיו של הג"ר ישראל סלנטר, האיר עיני ישראל בהדפסת חיבוריו והגהותיו. הוציא לאור הגהות זקנו הג"ר זאב וואלף ליפקין על השי"ס ושור"ע 'בן אריה' הנדפס בש"ס וילנא, עם כמה הוספות

מדיליה בשם א"ה. גם הוא האמר המסדר הנדפס בהערות והוספות על הספר אמרי נועם חידושי הגר"א על מסכת ברכות. עוד חיבר ספר דברי ידידיה על שיר השירים, על שם אביו הג"ר ידידיה ליפקין. עוד היה לו יד בחכמת הנסתר וחיבר כללי התחלת החכמה. אבל העולה על כולם היה עסקיו בעניני זמני היום. היה נודע במדינתו על בקיאותו וחכמתו בעניני התכונה, ומלבד מה שהיה העורך של לוחות וילנא יותר מכ' שנה, חיבר פירוש שבילי המאורות על ברייתא דשמואל הקטן.

בשנת תרס"א הוציא ספר 'אור היום', שם צלל במים אדירים בענין בין השמשות וצאת הכוכבים בפרט במקומות הצפונים במדינת ליטא ורוסיה, וצירף לספרו לוחות לערים וילנא, וורשה וליבוי הלכה למעשה. בספר העלה כמה רעיונות וסברות ופלפול בעומק הסוגיא, ביאור שיטת ר"ת והגר"א, חשבון האלכסון [-מדידת הזמנים כפי שיעור המעלות], ועוד יסודות. בספרו כתב כמה פעמים ש"הרבה דברים נודעתי מאאמו"ר הרב ידידיה ליפקין ז"ל אחיו של הג"ר ישראל. ספר זה זכיתי להוציא לאור היום, עם הערות 'כוכבים לאור'.

אחת מה'מערכות' של המחבר במשך ספרו הוא שצרכים להחמיר בכניסת שבת כשיטת הגר"א בבין השמשות ולא להקל בזה ח"ו. והוא מלתא בטעמי, **חדא** כי אין העולם מדקדקים במוצאי שבת כשיטת ר"ת אלא "מנהג העולם" שעושים מלאכה מיד מצאת הכוכבים. **שנית**, כי אף לר"ת שיעור דד' מילין הוא רק ביום בינוני לא בימים הארוכים. **שלישית**, כי שיעורי הגמ' לא נאמרו רק בארץ ישראל ובבל, וא"כ במדינות הצפוניות צריך להתמין עד שיעור גדול. וכעין זה הביא בהקדמה לספרו מדודו הגאון ציס"ע מוה"ר ישראל סלנטר שאלו העושים מלאכה במוצ"ש לפני זמן דר"ת מוכרחים להחמיר בערב שבת גם כן כהגר"א, ואם לא כן עושים תרתי דסתרי. [ואכ"מ לבאר מדוע המחבר לא התייחס כלל לשיטה הממוצעת של המנחת כהן].

**תשובה להגר"י בלאזר** בשנת תרמ"א כתב הגר"י בלאזר בשו"ת **בעל הפרי יצחק** פרי יצחק (חלק א סימן ז) שכתב בשנת

תרכ"ז ש"ניחא שפיר מנהג העולם שנוהגין ע"פ שיטת ר"ת להדליק גם אחר תחילת השקיעה מעט". וכאשר ראה המחבר הגרא"ל את דברי עמיתו המרץ אליו תשובה ארוכה, כי לפי האמור אם עושים מלאכה אחר שקיעה נמצא מחללין את השבת לכולי עלמא, כי אין מקיימים שיטת ר"ת במוצאי שבת. המחבר כותב אל ידידו, כי שיעורים אלו נאמרו באר"י ולא בילנא וכ"ש לא בפטרבורג שמשנתה לפי האופק, וכדי לדעת זאת הוא מייעץ להגר"י בלאזר "אולי ירצה לכתוב להגדולים אשר בארץ ישראל שיעמדו על הברור ומשם תצא תורה כי אנכי לא ידעתי למי להטריח". ומה שהגר"י בלאזר כתב ש'נוהגים' להקל להדליק לאחר השקיעה, השיג עליו האור היום "אין זאת בגדר מנהג רק עצלנים ונפסדים שלא ברצון חכמים הם עושים, וקשה ללמוד מן המנהג בשעה שהאדם נחפז". עוד ביקש הגרא"ל מאת ידידו למען השבת ש"אולי יישר בעיניו להוסיף בזה עלה אחת בסוף ספרו למען לא ילמדו מדבריו להקל בזה".

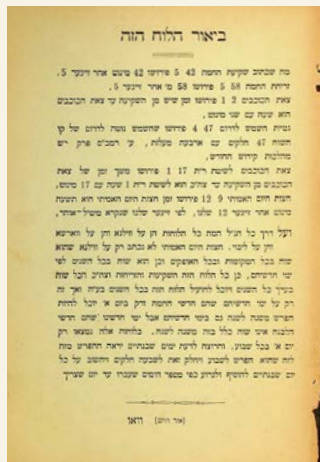
במהדורה החדשה של 'אור היום' הבאתי בנספח תשובת הפרי יצחק אשר עליו סובבים תשובת המחבר, ואחריה תשובת המחבר.

לא ידענו אם הר"י בלאזר קיבל את דברי המחבר או לא, אבל זאת מצאנו מפי השמועה (ראה שו"ת בית אב סימן טו סוף אות ז) "ושמעתי שיחיד היה הגר"י

מפטרבורג זצ"ל שרצה להתנהג כן [כלומר, להחמיר כר"ת במוצאי שבת ע"פ חשבון המעלות], והוכרח לעזוב מקומו ונסע לארץ ישראל כי לא מצא במקומו מציאות להתקיים כי לא היתה לילה כלל". משמע מזה שהר"י בלאזר שתפס שיטת ר"ת היה חושש לדברי המחבר, ולכן היה קשה לו לגור בעיר פטרבורג.

**בעל המחדש** מתוך הקושיות הגלויות בסוגיא דביה"ש רואים כח החידוש של הג"ר אריה ליב, ולא נח ולא שקט עד שבא לידי האמת. ואביא ג' דוגמאות מחידושי: (א)

כדי לבאר זמן תוספת שבת לשיטת הגאונים, אשר רבים לא ידעו איך ליישב עם מה שבית הלל מתירין עשיית מלאכה בערב שבת עם השמש, חידש המחבר שזמן התוספת הוא במשך ירידת השמש, כי כאשר תחתית השמש נעלמת כבר הוא זמן התוספת וכאשר שוקע הקצה העליון של השמש הוא ביה"ש. (ב) בהגדרת כוכב 'בינוני' ועל מה נחלקו רבי יהודה ורבי יוסי, המחבר ברוב בקיאותו הביא כל המקומות בש"ס על פירוש 'בינוני' אם הוא ממוצע בין הקצוות, וציוין למחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי בפרק י"ז דכלים לענין כזית בינוני שהם לשיטתם בענין זה. (ג) ישוב ענין עובי הרקיע לפי המציאות שלנו, שהכוונה על עובי האטמוספירה, האדים והקיטורים הנקראים רקיע.



אור היום	אור היום	אור היום	אור היום	אור היום	אור היום
11, 53	2, 4	59, 5, 48, 5, 59	11, 53	2, 4	59, 5, 48, 5, 59
11, 51	2, 4	59, 5, 48, 5, 59	11, 51	2, 4	59, 5, 48, 5, 59
11, 49	4, 47	59, 5, 48, 5, 59	11, 49	4, 47	59, 5, 48, 5, 59
11, 47	7, 27	59, 5, 48, 5, 59	11, 47	7, 27	59, 5, 48, 5, 59
11, 45	10, 2	59, 5, 48, 5, 59	11, 45	10, 2	59, 5, 48, 5, 59
11, 43	12, 30	59, 5, 48, 5, 59	11, 43	12, 30	59, 5, 48, 5, 59
11, 41	14, 48	59, 5, 48, 5, 59	11, 41	14, 48	59, 5, 48, 5, 59
11, 39	16, 15	59, 5, 48, 5, 59	11, 39	16, 15	59, 5, 48, 5, 59
11, 37	18, 47	59, 5, 48, 5, 59	11, 37	18, 47	59, 5, 48, 5, 59
11, 35	20, 29	59, 5, 48, 5, 59	11, 35	20, 29	59, 5, 48, 5, 59
11, 33	22, 58	59, 5, 48, 5, 59	11, 33	22, 58	59, 5, 48, 5, 59
11, 31	25, 14	59, 5, 48, 5, 59	11, 31	25, 14	59, 5, 48, 5, 59
11, 29	28, 27	59, 5, 48, 5, 59	11, 29	28, 27	59, 5, 48, 5, 59
11, 27	31, 17	59, 5, 48, 5, 59	11, 27	31, 17	59, 5, 48, 5, 59
11, 25	34, 45	59, 5, 48, 5, 59	11, 25	34, 45	59, 5, 48, 5, 59
11, 23	37, 10	59, 5, 48, 5, 59	11, 23	37, 10	59, 5, 48, 5, 59
11, 21	40, 39	59, 5, 48, 5, 59	11, 21	40, 39	59, 5, 48, 5, 59
11, 19	43, 7	59, 5, 48, 5, 59	11, 19	43, 7	59, 5, 48, 5, 59
11, 17	46, 28	59, 5, 48, 5, 59	11, 17	46, 28	59, 5, 48, 5, 59
11, 15	49, 5	59, 5, 48, 5, 59	11, 15	49, 5	59, 5, 48, 5, 59
11, 13	52, 34	59, 5, 48, 5, 59	11, 13	52, 34	59, 5, 48, 5, 59
11, 11	55, 11	59, 5, 48, 5, 59	11, 11	55, 11	59, 5, 48, 5, 59
11, 9	58, 40	59, 5, 48, 5, 59	11, 9	58, 40	59, 5, 48, 5, 59
11, 7	61, 18	59, 5, 48, 5, 59	11, 7	61, 18	59, 5, 48, 5, 59
11, 5	64, 47	59, 5, 48, 5, 59	11, 5	64, 47	59, 5, 48, 5, 59
11, 3	67, 25	59, 5, 48, 5, 59	11, 3	67, 25	59, 5, 48, 5, 59
11, 1	70, 4	59, 5, 48, 5, 59	11, 1	70, 4	59, 5, 48, 5, 59

**ביקוש האמת** הגרא"ל מפני שהיה מבקש ודורש האמת, וכאמור ביקש מעמיתו הגר"י בלאזר לכתוב למי מהגדולים בארץ ישראל אשר יעמדו על הברור בזה לראות שם את זמן השקיעה מחוץ לעיר וזמן הכוכבים, ומשם תצא תורה כנ"ל. כמו כן כמה פעמים כתב שלא רצה להחליט שום דבר עד שמצא מעדי ראה אם המציאות כמותו. לזאת סמך הרבה על הג"ר יהוסף שווארץ בעל ספר תבואות השמש, שהיה ראש וראשון לברר המציאות במסירות נפש וחיבר לוחות בירושלים עיה"ק.

וכן ריחק לוחות שונים שיצאו בזמנו עם חשבונות שלא היו מוצדקים ע"פ המציאות. במיוחד לא היה יכול להתאפק מלמחות על החשבונות שהיו גורמים חילול שבת ח"ו, כגון אלו שהיו מקדימים מאוד במוצ"ש בחורף מחמת שעות זמניות, וכן על אלו שלא חילקו בין אופק לאופק ומדינה למדינה.

**לוחות** כאמור, הגרא"ל היה עורך הלוחות בילנא. בהם ציוה שיחמירו על עלות השחר לפי חשבון האלכסון ולא לסמוך על שיעור שוה שנסתר מן המציאות בפרט בימות הקיץ. גם חישב זמן צאת הכוכבים הראוי ליציאת השבת ע"פ מ' דקות אחר שקיעה בארץ ישראל, שאז נראים כוכבים קטנים ורצופים בודאי ודלא כאלו המקדימים להוציא שבת וסומכים על הגר"א בלי סימן הכוכבים. על אלו הסוברים כשיטת ר"ת הדפים לחומרא שיחשבו בשעות זמניות ולא די בשעות שוות. במהדורה החדשה הבאנו לוחות המחבר וגם לוחות חדשות לכמה אופקים ע"פ חשבון ודרכו של המחבר.

**אין כל חדש** אותה 'מלחמתה של תורה' שערך המחבר בזמנו, **תחת השמש** קיים אף היום למחצה ולשליש ולרביעי. יש שחושבים ודורשים שלפי שיטת הגר"א נעשה מוצאי שבת כבר כרבע שעה אחר שקיעה אף שאין כוכבים נראים. ויש דורשים שלעולם שיעור צאת הכוכבים שוה ואין מחלקים בין המדינה והאופק ועונת השנה. ויש דורשים שזמן עלות השחר הוא לעולם ע"ב דקות שוות קודם הנץ החמה אפילו לקולא [כגון לענין התחלת הצום, וסוף זמן קר"ש של המג"א] ואפילו בקיץ ובמדינות הצפוניות. וכדי ששלש אלה לא יעשה לה, כדאי הדבר להוציא ספר נכבד הזה שוב לאור עולם.

מהספר דנן לומדים שיש לחשב חשבון האלכסון [-המעלות] לעלוה"ש וצאת הכוכבים, וכך עשה גדול בישראל שערך לוחות בעיר ואם בישראל וילנא לפני קרוב למאה וחמשים שנה, וקיבל מהלך זה מאביו כמו שכתב בספרו כמה פעמים ולמעלה בקודש הגר"א. ויהי רצון שנזכה כולנו לאור חדש על ציון תאיר.

# עלה לתרופה Pharaoh's Mission

Rabbi Shimon Szimonowitz, Machon Aleh Zayis

A Galilean *min* said to the Perushim: I have a complaint against you, Perushim, for you write the name of the ruler together with the name of Moshe on a bill of divorce, a *get* (*Meseches Yadayim* 4:8). The Perushim date a *get* according to the year of the ruler's reign, and at the end write "According to the law of Moshe and Yisrael." The *min* meant that it is disrespectful to Moshe to mention his name together with the name of the ruler.

The Perushim responded: We have a similar complaint against you, for you write the name of the ruler together with the name of Hashem on the page [of a Torah scroll]. Not only that, but you write the name of the ruler on top and the Name of Hashem beneath it. As it says (*Shemos* 5:2): And Pharaoh said, "Who is Hashem that I should listen to His voice to send out Yisrael?"

During the eras of Chazal and the Geonim, we rarely find people named Moshe; perhaps a certain level of divinity was attributed to his name, holding Klal Yisrael back from giving it to their children. Only from the time of the Rambam did Moshe become a popular name.

If you consider it disrespectful to mention Moshe's name together with the name of the ruler, *kal va'chomer* it is disrespectful to mention Hashem's Name after the name of the ruler.

The Mishnah concludes: And when Pharaoh was smitten by the plagues, what did he say? He said (*Shemos* 9:27): Hashem is the righteous One, and I and my people are the wicked ones. This was not part of the debate; the Mishnah mentions it to end the *mesechta* on a positive note (commentaries).

The Chasam Sofer suggests that perhaps the conclusion is in fact connected to the central discussion, a proposition we will examine after explaining a basic premise.

## Did Pharaoh Survive?

Before the *makkah* of Barad, Hashem tells Pharaoh through Moshe that Pharaoh could easily have been eliminated during the Dever, because it would be natural for the plague that affected the animals to affect humans as well. "ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראתך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ" (*Shemos* 9:16). However, for this have I let you endure, in order to show you My strength and so that you declare My Name throughout the world – Pharaoh was spared in order for him to go on a mission proclaiming the greatness of Hashem.

At the Yam Suf it says (*Shemos* 14:28), "וישבו המים וכסו את הרכבם... לא נשאר בהם עד אחד." And the waters returned and covered the chariots and the horsemen, the entire force of Pharaoh coming after them into the sea; not even one of them remained. This can be understood as "no one survived except one." The Mechilta cites an opinion that the one person who survived was Pharaoh, who lived on in order to tell the tale: "ולמען ספר שמי בכל הארץ." The Seforno says that Pharaoh was spared so that he would repent and travel around telling his story, convincing many to mend their ways and become better people. He writes, "ורבים השיב מעוון."

But there is another opinion in the Mechilta that no Mitzri survived Krias Yam Suf, not even Pharaoh. This is supported by the pasuk in Tehillim that we say in davening, "אחד מהם לא נותר," not even one remained. Ibn Ezra says that accordingly, "למען ספר שמי" is to be read "in order for My Name to be declared"; Pharaoh was eliminated at the Yam Suf and would not declare about Hashem, but his story would serve as the impetus for others to declare about Hashem.

And in fact, for millennia we repeat the story of Hashem's power, the miracles He performed, and the plagues he inflicted upon Pharaoh. We briefly mention *Yetzias Mitzrayim* daily, and at length on Pesach.

His story is also known to the entire world. The Ohr Hachaim writes of a great king — perhaps of Morocco — who proclaimed that if the Jewish Messiah would come and perform miracles, he would not make the same mistake that Pharaoh made by defying him; he would cooperate with the Messiah!

**A Vehicle for Kevod Shamayim** Whether Pharaoh ultimately did do *teshuvah*, as Seforno suggests, or whether he perished in the Yam Suf, as Ibn Ezra assumes, either way the end result was "למען ספר שמי בכל הארץ."

It is the mission of every person to effect *kevod Shamayim* in this world. Rav Dessler (*Michtav M'Eliyahu, Chelek* 4) says that this applies even to evil people. Elisha gave Geichazi the task of being *mechayeh* the dead son of the *Ishah Hashunamis*, which would result in *kevod Shamayim*. Geichazi could have fulfilled his mission with purity and sanctity, but he chose to be evil. The mission was still accomplished, only instead of being rewarded for it, Geichazi lost his portion in the World to Come (*Mishnah Sanhedrin* 10:2).

The Chasam Sofer makes a similar point about Haman. Though he himself was evil, his story ultimately promoted great *kevod Shamayim*.

**Mission Accomplished** The Galilean heretic (above) complained about Moshe being mentioned in a *get* side by side with a gentile king. The Perushim responded that the gentile king serves a purpose here too: In no way is he

equated with Moshe Rabbeinu, but he is needed to make that *get*.

Pharaoh had a role to play, and thus his name appears even before Hashem's name. To illustrate this further, the Mishnah adds that when Pharaoh was smitten he said, "*Hashem Hatzaddik*." This demonstrates that Pharaoh, lowly as he was, was the vehicle through which the message "*Hashem Hatzaddik*" was transmitted.



Rav Dessler zatzal

